

ศึกษาการขยายพันธุ์กล้วยไม้สกุลลิ้นมังกร และสกุลว่านอึ่ง โดยวิธีทางธรรมชาติ (เมล็ดและหัวพันธุ์)
Study on planting orchid *Habenaria* and *Eulophia* by natural method
(Seed and rhizome)

มะนิต สารุณา^{๑/} ชำนาญ กสิบาล^{๑/} อำนวย อรรถล้งรอง^{๒/}

บทคัดย่อ

การศึกษาวีธีการขยายพันธุ์โดยวิธีทางธรรมชาติ (เมล็ดและหัวพันธุ์) ทำการศึกษาวีธีการขยายพันธุ์โดยใช้หัวพันธุ์ กล้วยไม้ลิ้นมังกร ว่านอึ่ง และว่านหัวครุ ทดลองปลูกในวัสดุปลูกสูตรต่างๆ ดังนี้ กรรมวิธีที่ ๑ คือ พีทมอส : สเปกนัมมอส : แกลบดำ : ดิน : ปุ๋ยคอก อัตรา ๑ : ๑ : ๑ : ๐.๕ : ๐.๕ กรรมวิธีที่ ๒ สเปกนัมมอส : แกลบดำ : ดิน : ปุ๋ยคอก อัตรา ๑ : ๑ : ๐.๕ : ๐.๕ กรรมวิธีที่ ๓ ดิน : แกลบดำ : ปุ๋ยคอก อัตรา ๑ : ๑ : ๑ และกรรมวิธีที่ ๔ ทราย : แกลบดำ : ปุ๋ยคอก : ขุยมะพร้าว อัตรา ๒ : ๑ : ๑ : ๑ จากผลการศึกษาทั้ง ๓ ปี พบว่า ค่าเฉลี่ยในด้านต่างๆ เช่น อัตราการงอกของกล้วยไม้ลิ้นมังกร และว่านอึ่ง กรรมวิธีที่ ๑ มีอัตราการงอกสูงสุดเฉลี่ย ๘๒.๕๐ และ ๘๗.๕๐ เปอร์เซ็นต์ ตามลำดับ ส่วนว่านหัวครุ พบว่า กรรมวิธีที่ ๒ มีอัตราการงอกสูงสุดเฉลี่ย ๘๕.๔๒ เปอร์เซ็นต์ ด้านขนาดทรงพุ่ม ความกว้าง ความยาวหัวแม่ ของกล้วยไม้ลิ้นมังกร และว่านอึ่ง พบว่า กรรมวิธีที่ ๑ เฉลี่ยสูงสุดที่ ๒๔.๒๑ ๑.๙๗ ๔.๔๓ และ ๒๘.๘๕ ๒.๙๒ ๔.๖๔ เซนติเมตร ตามลำดับ ส่วนว่านหัวครุ ด้านขนาดทรงพุ่ม ความกว้าง และความยาวหัวแม่ พบว่า กรรมวิธีที่ ๒ เฉลี่ยสูงสุด ๔๔.๕๑ ๒.๘๙ และ ๔.๙๕ เซนติเมตร ตามลำดับ ขนาดความกว้าง ความยาว ของหัวลูกของกล้วยไม้ลิ้นมังกร และว่านอึ่ง พบว่า กรรมวิธีที่ ๑ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๐.๘๘ ๓.๔๗ และ ๒.๓ ๓.๗๘ เซนติเมตร ตามลำดับ ส่วนว่านหัวครุ พบว่า กรรมวิธีที่ ๒ มีความกว้าง และความยาวหัวลูก เฉลี่ยสูงสุด ๒.๔๒ และ ๓.๗๕ เซนติเมตร ตามลำดับ กรรมวิธีที่ ๑ มีอัตราการเพิ่มขึ้นของหัวพันธุ์ลิ้นมังกร และว่านอึ่ง เฉลี่ยสูงสุด ๒.๗๔ และ ๑.๓๙ หัว ส่วนว่านหัวครุ พบว่า กรรมวิธีที่ ๒ มีจำนวนหัวเพิ่มขึ้นสูงสุดเฉลี่ย ๑.๖๓ หัว ส่วนวีธีการขยายพันธุ์ด้วยเมล็ดตามกรรมวิธีที่ ๑ คือ พีทมอส : สเปกนัมมอส : แกลบดำ : ดิน : ปุ๋ยคอก อัตรา ๑ : ๑ : ๑ : ๐.๕ : ๐.๕ : กรรมวิธีที่ ๒ พีทมอส : รากต้นแม่ อัตรา ๑ : ๕ ราก กรรมวิธีที่ ๓ ดินเดิมจากรากต้นแม่ กรรมวิธีที่ ๔ ดินขุยไผ่ : ดินเดิมจากรากต้นแม่ อัตรา ๑ : ๑ และกรรมวิธีที่ ๕ ดินขุยไผ่ : ขุยมะพร้าว : ทราย อัตรา ๑ : ๑ : ๑ เมื่อนำฝักกล้วยไม้ลิ้นมังกรอายุฝักที่ ๓๕-๔๕ วัน ฝักกล้วยไม้อึ่ง และว่านหัวครุ อายุ ๑๒๐ - ๑๕๐ วัน ไปเพาะในกรรมวิธีต่างๆ โดยเฉพาะในกล่องพลาสติกปิดฝาสนิทเก็บไว้ในที่ร่ม พบว่า ไม่มีกรรมวิธีใดๆสามารถงอกในสภาพธรรมชาติได้เลย

^{๑/} ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเกษตรนครพนม

^{๒/} สถาบันวิจัยพืชสวน

คำนำ

ประเทศไทยเป็นถิ่นกำเนิดของกล้วยไม้เมืองร้อนที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลก มีกล้วยไม้พื้นเมืองมาก ถึง ๑๖๗ สกุล ๑,๑๔๐ ชนิด จากจำนวนกล้วยไม้ที่พบกันแล้วทั่วโลกมากกว่า ๗๙๖ สกุล ประมาณ ๑๙,๐๐๐ ชนิด (อบฉันท, ๒๕๔๖) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้จัดให้กล้วยไม้เป็น ๑ ใน ๔ product champion โดยปี ๒๕๕๐ มีมูลค่าการส่งออกประเภทดอกกล้วยไม้มูลค่า ๒,๖๒๗ ล้านบาท ประเภทต้นกล้วยไม้มูลค่า ๓๖๖ ล้านบาท (สำนักควบคุมพืชและวัสดุการเกษตร, ๒๕๕๑)

กล้วยไม้สกุลว่านอึ้ง (*Eulophia* R. Br. Ex Lindl.) กล้วยไม้อาศัยอยู่บนดินขนาดเล็กจนถึงขนาดใหญ่เจริญทางด้านข้างลำต้นเป็นหัวแบบเผือกมีหลายข้อแต่ละหัวอยู่ชิดกันได้ผิวดิน ใบมีหลายใบโคนใบเป็นกาบ ใบอ่อนม้วนตามแนวยาว ไม่มีข้อต่อ มีอายุฤดูเดียว ก่อนแห้งเหี่ยวคาต้น ช่อดอกเป็นช่อกระจะยาวและตั้งตรง ออกด้านข้างของหัว ดอกเล็ก มีหลายดอก เรียงเวียนใบประดับมีทั้งที่ติดทนนานและหลุดร่วง กลีบเลี้ยงและกลีบดอกแยกเป็นอิสระ กลีบปาก อยู่ทางด้านล่างมีเดือยดอก และเส้าเกสรสั้น มีคางยื่นยาว มีฝากรอบ กลุ่มเรณูมี ๒ กลุ่ม มีก้านและแป้นก้านกลุ่มเรณู (สลิล และคณะ, ๒๕๕๐) กล้วยไม้วานอึ้ง (*Eulophia macrobulbon* (C.S.P. Parish & Rchb.f.) Hook.f.) ดอกขนาด ๑ ซม. กลีบเลี้ยงรูปรีแกมรูปขอบขนานกลีบดอกรูปรี ทั้งห้ากลีบสีม่วงแดง ปลายกลีบแหลม กลีบปากรูปไข่กลับ กลีบเป็น ๓ แฉก มีหูปากรูปสามเหลี่ยม ด้านบนของกลีบเป็นขนกำมะหยี่ แผ่นกลีบมีสีสั้น ๒ สั้น กลีบสีครีมและมีวงสีม่วงแดงขนาดใหญ่ ๒ วง (สลิล , ๒๕๕๐) ธันวาคม การขยายพันธุ์กล้วยไม้ดินในสภาพธรรมชาติทำได้โดยการใช้เมล็ดและการใช้หัว การใช้เมล็ดควรใช้ฝักอ่อนเพาะเลี้ยงในสภาพปลอดเชื้อ เนื่องจากเมล็ดกล้วยไม้มีขนาดเล็กมากคล้ายแป้งฝุ่น ภายในเมล็ดไม่มีอาหารสะสมช่วยในการงอก (ฉันทนา และคณะ, ๒๕๔๘)

ว่านหัวครุ (*Eulophia spectabilis* (Dennat) Suresh .) หัวค่อนข้างกลม อยู่ใต้ดิน ขนาดประมาณ ๓ ซม. ใบรูปคล้ายใบหอก ขนาด ๒๐-๓๐ (ถึง ๕๐) x ๓-๔ ซม. โคนเป็นกาบหุ้มซ้อนกัน แผ่นใบบาง ช่อดอกตรงหรือเอนเล็กน้อย สูงได้ถึง ๑ เมตร ดอกเกิดช่วงบนของช่อค่อนข้างโปร่ง ขนาดดอกประมาณ ๒ ซม. ขนาดต้นใบและช่อดอก มีความผันแปรมาก สีดอกก็มีตั้งแต่ขาว ขาวอมเหลือง ไปจนถึงเข้ม กล้วยไม้ดินชนิดนี้มีส่วนเหนือดินให้เห็นเฉพาะฤดูกาล มีการกระจายพันธุ์เป็นพื้นที่กว้าง ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศไทยพบที่ เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง ตาก พิษณุโลก เลย มุกดาหาร จันทบุรี กาญจนบุรี พังงาน และกระบี่ อาศัยในป่าเต็งรังผสมสน ตามที่โล่งแจ้งแสงแดดจัด เป็นดินลูกรัง ที่ความสูง ๒๕๐ - ๒,๑๐๐ เมตร จากระดับน้ำทะเล ออกดอกช่วงเดือน พฤษภาคมถึงมิถุนายน ช่วงออกดอกไม่ทิ้งใบ หลังจากนั้นจะพักตัวในฤดูหนาวและฤดูร้อน โดยเหลือเพียงหัวใต้ดิน

กล้วยไม้ดินลินมังกร (*Habenaria erichmichaelii* Christenson) หรือสังหิน ปัดแดง จัดอยู่ในวงศ์ Orchidaceae พบได้ในภาคอีสานและภาคใต้ของประเทศไทย ดอกบานในช่วงเดือนกันยายน-ตุลาคม ลักษณะดอก มีกลีบเลี้ยงด้านบน และด้านล่าง มีขนาดเล็กและมีสีเขียว กลีบดอกมีสีชมพูอ่อนหรือแดงอ่อน ในขณะที่ปาก มีรอยหยักแบ่งเป็น ๔ แฉก ขนาดยาวประมาณ ๓ เซนติเมตร กว้างประมาณ ๒.๕ เซนติเมตร มีสีชมพูอ่อน และชมพูเข้ม (Vaddhanaphuti, ๑๙๙๗) อบฉันท (๒๕๔๙) รายงานว่า ลินมังกร เป็นไม้ล้มลุกหลายฤดูมีหัวอยู่ใต้ดิน หลังจากมีดอกออกผลแล้วส่วนเหนือดินเหี่ยวแห้งตายไป คงเหลือส่วนหัวใต้ดิน

กล้วยไม้ดินมีความต้องการสภาพการปลูกเลี้ยงแตกต่างกันขึ้นอยู่กับชนิดและแหล่งกำเนิด ส่วนผสมของเครื่องปลูกควรมีอินทรีย์วัตถุมากและร่วนโปร่ง มีคำแนะนำให้ปลูกในกระถางมากกว่าปลูกลงดินเลย ถ้าต้องการปลูกลงดินก็ต้องมีการเตรียมดินอย่างดีก่อน การระบายน้ำที่ดีเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งใน

การปลูกกล้วยไม้ดิน และเพื่อผลสำเร็จที่ดีควรมีการเปลี่ยนกระถางแบ่งหัวที่อยู่ใต้ดินทุกปีหรืออย่างน้อย ๒ ปีต่อครั้ง กล้วยไม้ดินส่วนใหญ่ที่มีการปลูกเลี้ยงสามารถเจริญเติบโต มีการให้น้ำและปุ๋ยหลังจากออกดอก ต้นและใบเริ่มเหี่ยว ต้องหยุดการให้น้ำและปุ๋ย เพื่อให้หัวพักตัวอย่างเหมาะสม ในช่วงนี้เป็นช่วงเวลาต่อเนื่องนานหลายเดือน การให้น้ำให้เพียงเล็กน้อยเพื่อไม่ให้เครื่องปลูกแห้งจนแข็ง เมื่อส่วนของลำต้นที่ โผล่พ้นดินขึ้นมาแห้งเหี่ยวหมดแล้ว ให้ขุดหัวขึ้นแล้วแบ่งหัว เปลี่ยนกระถางและให้น้ำเพียงเล็กน้อย จนกระทั่งหัวแทงยอดใหม่โผล่พ้นผิวเครื่องปลูกอีกครั้ง (Hawkes, ๑๙๖๕) ดังนั้นการศึกษาวิธีการ ขยายพันธุ์กล้วยไม้ ลีนินังกร ว่านอึ้ง และว่านหัวครุ โดยวิธีธรรมชาติ จึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งในการเพิ่ม จำนวนต้นพันธุ์ให้มากกว่าเดิม

วิธีดำเนินการและอุปกรณ์

๑. อุปกรณ์

- ๑.๑ วัสดุทางการเกษตร เช่น พีทมอส สเปกนัมมอส ปุ๋ยคอก โฟม ปุ๋ยละลายช้า ๓ สูตร แกลบดำ ดิน ขุยมะพร้าว หัวพันธุ์กล้วยไม้ลีนินังกร ว่านอึ้ง และว่านหัวครุ
- ๑.๒ สารเคมีชนิดต่างๆ เช่น สารป้องกันกำจัดโรค และแมลง
- ๑.๓ อุปกรณ์ทางการเกษตร เช่น กรรไกร เครื่องพ่นสารเคมี แท็ค ลวดมัดช่อดอก กระถาง พลาสติกขนาด ๖ นิ้ว กล่องพลาสติก ผ้าขาวบาง
- ๑.๔ วัสดุอุปกรณ์วิทยาศาสตร์ เช่น เครื่องชั่งน้ำหนัก ไม้บรรทัด เครื่องคำนวณ เวอร์เนีย
- ๑.๕ วัสดุสำนักงาน เช่น กระดาษ หมึกพิมพ์ ดินสอ ยางลบ ปากกาเขียนครุภัณฑ์
- ๑.๖ กล้องบันทึกภาพ พร้อมอุปกรณ์

๒. วิธีปฏิบัติการทดลอง

แบบและวิธีการทดลอง CRD ๔ กรรมวิธี จำนวน ๔ ซ้ำๆ ละ ๒๐ หัว กรรมวิธี ได้แก่ รวบรวม หัวพันธุ์ลีนินังกร ว่านอึ้ง และว่านหัวครุชนิดละ ๓๒๐ หัว นำหัวพันธุ์ที่เก็บรวบรวมมาปลูกในวัสดุปลูก ๔ สูตร ได้แก่

กรรมวิธีที่ ๑ คือ พีทมอส : สเปกนัมมอส : แกลบดำ : ดิน : ปุ๋ยคอก อัตรา ๑ : ๑ : ๑ : ๐.๕ : ๐.๕

กรรมวิธีที่ ๒ คือ สเปกนัมมอส : แกลบดำ : ดิน : ปุ๋ยคอก อัตรา ๑ : ๑ : ๐.๕ : ๐.๕

กรรมวิธีที่ ๓ คือ ดิน : แกลบดำ : ปุ๋ยคอก อัตรา ๑ : ๑ : ๑

กรรมวิธีที่ ๔ คือ ททราย : แกลบดำ : ปุ๋ยคอก : ขุยมะพร้าว อัตรา ๒ : ๑ : ๑ : ๑

วิธีการขยายพันธุ์ด้วยเมล็ดในสภาพธรรมชาติมี ๕ กรรมวิธี ได้แก่

กรรมวิธีที่ ๑ พีทมอส : สเปกนัมมอส : แกลบดำ : ดิน:ปุ๋ยคอก อัตรา ๑ : ๑ : ๑ : ๐.๕ : ๐.๕

กรรมวิธีที่ ๒ พีทมอส : รากต้นแม่ อัตรา ๑: ๕ ราก

กรรมวิธีที่ ๓ ดินเดิมจากรากต้นแม่

กรรมวิธีที่ ๔ ดินขุยมะพร้าว : ดินเดิมจากรากต้นแม่ อัตรา ๑ : ๑ และ

กรรมวิธีที่ ๕ ดินขุยมะพร้าว : ขุยมะพร้าว: ททราย อัตรา ๑:๑:๑

จากนั้นนำฝักกล้วยไม้สกุลลีนินังกรอายุฝักที่ ๓๕-๔๕ วัน และ ฝักกล้วยไม้สกุลว่านอึ้งอายุฝักที่ ๑๒๐-๑๕๐ วัน ไปเพาะในกรรมวิธีต่างๆ โดยเฉพาะในกล่องพลาสติกปิดฝาสนิทเก็บไว้ในที่ร่ม

วิธีดำเนินการ

- นำหัวพันธุ์กล้วยไม้ลีนมังกร วานอิ่งและวานหัวครู มาปลูกในวัสดุเพาะสูตรต่าง ๆ การพัฒนาจากหัวพันธุ์ จนเป็นต้นสมบูรณ์ เพื่อศึกษาถึงปริมาณหัวที่เพิ่มขึ้นในแต่ละปีโดยสภาพธรรมชาติ
- นำฝักกล้วยไม้สกุลลีนมังกรอายุ ๓๕-๔๕ วัน และฝักกล้วยไม้สกุลวานอิ่งอายุ ๑๒๐-๑๕๐ วัน มาเพาะในวัสดุปลูกสูตรต่าง ๆ การพัฒนาจากเมล็ด จนเป็นต้นสมบูรณ์
- บันทึกการเจริญเติบโต ในแต่ละช่วงการเจริญเพื่อหาสูตรของวัสดุเพาะที่ดีที่สุดที่มีผลต่อการออกของเมล็ดในสภาพธรรมชาติ
- เมื่อมีการเจริญเติบโตเป็นต้นสมบูรณ์นำออกปลูก
- ทำการเก็บเกี่ยวหัวพันธุ์เพื่อปลูกในฤดูต่อไป

๓. การบันทึกข้อมูล

- การเจริญเติบโต ในแต่ละช่วงเวลา
- ลักษณะของต้นอ่อน ลักษณะหัวพันธุ์ สี ขนาด
- โรคแมลงศัตรูและข้อมูลอุตุนิยม

วันเวลาและสถานที่

ระยะเวลา เริ่มต้น ตุลาคม ๒๕๕๓ สิ้นสุด กันยายน ๒๕๕๖ รวม ๓ ปี
สถานที่ดำเนินการ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเกษตรนครพนม

ผลการทดลองและวิจารณ์

ผลการทดลองระหว่างเดือน ตุลาคม ๒๕๕๓ - กันยายน ๒๕๕๖ ค่าเฉลี่ย ๓ ปี ของกล้วยไม้ดินทั้ง ๓ ชนิด พบว่า อัตราการงอกของกล้วยไม้ลีนมังกร มีอัตราการงอกมีความแตกต่างทางสถิติอย่างมีนัยสำคัญยิ่ง โดยกรรมวิธีที่ ๑ เฉลี่ยสูงสุด ๘๒.๕๐ เปอร์เซ็นต์ อัตราการงอกแต่ละกรรมวิธีอยู่ระหว่าง ๔๖.๒๕ - ๘๒.๕๐ เปอร์เซ็นต์ กรรมวิธีที่ ๔ มีอัตราการงอกต่ำสุด ๔๖.๒๕ เปอร์เซ็นต์ ด้านทรงพุ่มมีความแตกต่างทางสถิติอย่างมีนัยสำคัญยิ่ง โดยกรรมวิธีที่ ๑ เฉลี่ยสูงสุด ๒๔.๒๑ เซนติเมตร ทรงพุ่มในแต่ละกรรมวิธีเฉลี่ยอยู่ระหว่าง ๑๕.๑๒ - ๒๔.๒๑ เซนติเมตร และกรรมวิธีที่ ๔ มีทรงพุ่มเฉลี่ยต่ำสุด ๑๕.๑๒ เซนติเมตร ความกว้างใบมีความแตกต่างกันทางสถิติอย่างมีนัยสำคัญยิ่ง โดยกรรมวิธีที่ ๑ เฉลี่ยสูงสุด ๓.๓๔ เซนติเมตร ความกว้างใบแต่ละกรรมวิธีเฉลี่ยอยู่ระหว่าง ๒.๖๙ - ๓.๓๔ เซนติเมตร กรรมวิธีที่ ๔ มีความกว้างใบเฉลี่ยต่ำสุดคือ ๒.๖๙ เซนติเมตร ความยาวใบมีความแตกต่างกันทางสถิติอย่างมีนัยสำคัญยิ่ง โดยกรรมวิธีที่ ๑ เฉลี่ยสูงสุดที่ ๑๕.๒๖ เซนติเมตร ความยาวใบแต่ละกรรมวิธีเฉลี่ยอยู่ระหว่าง ๑๑.๒๙ - ๑๕.๒๖ เซนติเมตร กรรมวิธีที่ ๔ มีความยาวใบเฉลี่ยต่ำสุดคือ ๑๑.๒๙ เซนติเมตร จำนวนใบมีความแตกต่างกันทางสถิติอย่างมีนัยสำคัญยิ่ง โดยกรรมวิธีที่ ๑ เฉลี่ยสูงสุด ๔.๕๓ ใบ จำนวนใบแต่ละกรรมวิธีเฉลี่ยอยู่ระหว่าง ๓.๖๔ - ๔.๕๓ ใบ กรรมวิธีที่ ๔ มีจำนวนใบเฉลี่ยต่ำสุดคือ ๓.๖๔ ใบ ความยาวช่อมีความแตกต่างกันทางสถิติอย่างมีนัยสำคัญยิ่ง โดยกรรมวิธีที่ ๑ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๙.๘๐ เซนติเมตร ความยาวช่อแต่ละกรรมวิธีเฉลี่ยอยู่ระหว่าง ๖.๕๕ - ๙.๘๐ เซนติเมตร กรรมวิธีที่ ๔ มีความยาวช่อเฉลี่ยต่ำสุดคือ ๖.๕๕ เซนติเมตร ขนาดความกว้างดอก มี

ระหว่าง ๒๒.๗๗ - ๓๖.๑๗ เซนติเมตร กรรมวิธีที่ ๔ มีความยาวใบเฉลี่ยต่ำสุด ๒๒.๗๗ เซนติเมตร
จ ำ น ว น ใบ มี ค ว า ม แ ต ก ต ำ ง ก ัน น อ ย ำ ง

มีนัยสำคัญยิ่ง โดยกรรมวิธีที่ ๒ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๒.๘๒ ใบ จำนวนใบในแต่ละกรรมวิธีอยู่ระหว่าง ๒.๐๙ -
๒.๘๒ ใบ กรรมวิธีที่ ๔ มีจำนวนใบเฉลี่ยต่ำสุด ๒.๐๙ ใบ จำนวนหัวต่อกระถางมีความแตกต่างกันทาง
ส ติ

อย่างมีนัยสำคัญยิ่ง โดยกรรมวิธีที่ ๒ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๒.๕๙ หัว จำนวนหัวต่อกระถางแต่ละกรรมวิธีอยู่
ระหว่าง ๑.๖๑ - ๒.๕๙ หัว โดยกรรมวิธีที่ ๔ จำนวนหัวต่อกระถางเฉลี่ยต่ำสุด ๑.๖๑ หัว จำนวนหัวแม่
มี

ความแตกต่างกันทางสถิติอย่างมีนัยสำคัญยิ่ง กรรมวิธีที่ ๒ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๑.๐๓ หัว จำนวนหัวแม่ต่อ
กระถางแต่ละกรรมวิธีอยู่ระหว่าง ๐.๕๓ - ๑.๐๓ หัว กรรมวิธีที่ ๔ มีจำนวนหัวแม่ต่อกระถางเฉลี่ยต่ำสุด
คือ ๐.๕๓ หัว จำนวนหัวลูกมีความแตกต่างกันทางสถิติอย่างมีนัยสำคัญยิ่ง กรรมวิธีที่ ๒ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด
๑.๓๖ หัว จำนวนหัวลูกแต่ละกรรมวิธีอยู่ระหว่าง ๑.๐๐ - ๑.๓๖ หัว กรรมวิธีที่ ๔ มีจำนวนหัวลูกเฉลี่ย
ต่ำสุดคือ ๑.๐๐ หัว ขนาดความยาวหัวแม่มีความแตกต่างกันทางสถิติอย่างมีนัยสำคัญยิ่ง โดยกรรมวิธีที่
๒ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๔.๙๕ เซนติเมตร ความยาวหัวแม่แต่ละกรรมวิธีอยู่ระหว่าง ๓.๘๐ - ๔.๙๕
เซนติเมตร โดยกรรมวิธีที่ ๔ มีความยาวของหัวแม่เฉลี่ยต่ำสุดคือ ๓.๘๐ เซนติเมตร ขนาดความยาวหัว
ลูกมีความแตกต่างกันทางสถิติอย่างมีนัยสำคัญยิ่ง โดยกรรมวิธีที่ ๒ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๓.๗๕ เซนติเมตร
โดยความยาวหัวลูกแต่ละกรรมวิธีอยู่ระหว่าง ๒.๗๖ - ๓.๗๕ เซนติเมตร โดยกรรมวิธีที่ ๔ ความยาวของ
หัวลูกเฉลี่ยต่ำสุด ๒.๗๖ เซนติเมตร ขนาดความกว้างหัวแม่มีความแตกต่างกันทางสถิติอย่างมีนัยสำคัญ
ยิ่ง กรรมวิธีที่ ๒ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๒.๘๙ เซนติเมตร ความกว้างหัวแม่แต่ละกรรมวิธีอยู่ระหว่าง ๒.๒๓ -
๒.๘๙ เซนติเมตร กรรมวิธีที่ ๔ ความกว้างหัวแม่เฉลี่ยต่ำสุดคือ ๒.๒๓ เซนติเมตร ขนาดความกว้างหัว
ลูกมีความแตกต่างกันทางสถิติอย่างมีนัยสำคัญยิ่ง โดยกรรมวิธีที่ ๒ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๒.๔๒ เซนติเมตร
ความกว้างหัวลูกแต่ละกรรมวิธีอยู่ระหว่าง ๑.๘๔ - ๒.๔๒ เซนติเมตร กรรมวิธีที่ ๔ มีเส้นผ่านศูนย์กลาง
หัวลูกเฉลี่ยต่ำสุด ๒.๔๒ เซนติเมตร น้ำหนักหัวแม่มีความแตกต่างกันทางสถิติอย่างมีนัยสำคัญยิ่ง พบว่า
กรรมวิธีที่ ๑ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๒๕.๗๖ กรัม น้ำหนักหัวแม่แต่ละกรรมวิธีอยู่ระหว่าง ๑๙.๓๙ - ๒๕.๗๖
กรัม กรรมวิธีที่ ๔ มีน้ำหนักหัวแม่เฉลี่ยต่ำสุดคือ ๑๙.๓๙ กรัม น้ำหนักหัวลูกมีความแตกต่างกันทาง
สถิติอย่างมีนัยสำคัญยิ่ง โดยกรรมวิธีที่ ๑ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๑๐.๖๗ กรัม น้ำหนักหัวลูกแต่ละกรรมวิธีอยู่
ระหว่าง ๑๐.๖๗ - ๑๙.๘๘ กรัม กรรมวิธีที่ ๔ มีน้ำหนักหัวลูกเฉลี่ยต่ำสุดคือ ๑๐.๖๗ กรัม จำนวนหัว
ที่เพิ่มขึ้นในแต่ละปีมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญยิ่ง โดยกรรมวิธีที่ ๒ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๑.๖๓ หัว
จำนวนหัวที่เพิ่มขึ้นในแต่ละกรรมวิธีอยู่ระหว่าง ๐.๙๓ - ๑.๖๓ หัว กรรมวิธีที่ ๔ มีจำนวนหัวที่เพิ่มขึ้น
ต่ำสุดเฉลี่ย ๐.๙๖ หัว จากการทดลองพบว่า ลิ่นมังกร และวุ้นสามารถเจริญเติบโตในวัสดุปลูก
กรรมวิธีที่ ๑ ได้ดีที่สุดในแง่การงอก ขนาดทรงพุ่ม ใบ และจำนวนหัวที่เพิ่มขึ้นสูงที่สุด จากการ
ทดลอง พบว่า หัวแม่บางหัวเมื่อปลูกในปีถัดไปจะฝ่อ แต่จะมีหัวลูกที่เกิดใหม่มาทดแทน โดยจำนวนหัวที่
เพิ่มขึ้นต่อไปจะอยู่ระหว่าง ๑- ๒ หัวเท่านั้น ส่วนกรรมวิธีที่มีอัตราการงอกต่ำที่สุดคือ กรรมวิธีที่ ๔ โดย
วัสดุปลูกที่ใช้มีลักษณะอุ้มน้ำ และเมื่อหยุดให้น้ำแล้ววัสดุจะแข็งมาก จึงส่งผลให้การเจริญเติบโต การ
เพิ่มขึ้นของจำนวนหัว ต่ำที่สุด ส่วนว่านหัวครูเมื่อปลูกในกรรมวิธีที่ ๒ พบว่า มีอัตราการงอก ขนาด
ทรงพุ่ม ขนาดใบ ความสูง จำนวนหัวต่อกระถาง ดีที่สุดอีกทั้งยังสามารถลดต้นทุนด้านวัสดุปลูกที่ใช้ได้
เช่น พีทมอส

ส่วนวิธีการขยายพันธุ์ด้วยเมล็ดตามกรรมวิธีที่ ๑ คือ พีสมอส : สเปกนัมมอส : แกลบดำ : ดิน:ปุ๋ย
คอก อัตรา ๑ : ๑ : ๑ : ๐.๕ : ๐.๕: กรรมวิธีที่ ๒ พีสมอส : รากต้นแม่ อัตรา ๑ : ๕ ราก กรรมวิธีที่ ๓
ดินเดิมจากรากต้นแม่ กรรมวิธีที่ ๔ ดินขุยไผ่ : ดินเดิมจากต้นแม่ อัตรา ๑ : ๑ และ กรรมวิธีที่ ๕ ดินขุยไผ่
: ขุยมะพร้าว: ททราย อัตรา ๑ : ๑ : ๑ พบว่า เมื่อนำฝักกล้วยไม้ลีนมั่งกรอายุฝักที่ ๓๕-๔๕ วัน และฝัก
กล้วยไม้ยิ่งและว่านหัวครุ อายุฝักที่ ๑๒๐ - ๑๕๐ วัน ไปเพาะในกรรมวิธีต่างๆ โดยเฉพาะในกล่องพลาสติก
ปิดฝาสนิทเก็บไว้ในที่ร่ม ไม่มีกรรมวิธีใดๆสามารถงอกในสภาพธรรมชาติได้เลย

ตารางที่ ๑ แสดงอัตราการงอก ขนาดทรงพุ่ม ความกว้างใบ ความยาวใบ จำนวนใบ ความยาวข้อ ความกว้างของดอก ความยาวของดอก ความกว้างกลีบบน ความยาวกลีบบน ความยาวกลีบล่าง ความกว้างของหัวแม่ ความยาวของหัวแม่ ความกว้างของหัวลูก ความยาวหัวลูก จำนวนหัวต่อกระถาง และน้ำหนักหัวของกล้วยไม้ลิ้นมังกร ระหว่างปี ๒๕๕๔-๒๕๕๖

กรรมวิธี	อัตราการงอก	ทรงพุ่ม	ความกว้างใบ	ความยาวใบ	จำนวนใบ	ความยาวข้อ	ความกว้างดอก	ความยาวดอก	ความกว้างกลีบบน	ความยาวกลีบบน	ความกว้างกลีบล่าง	ความยาวกลีบล่าง	ความกว้างหัวแม่	ความยาวหัวแม่	ความกว้างหัวลูก	ความยาวหัวลูก	จำนวนหัวที่เพิ่มขึ้นต่อกระถาง	น้ำหนักหัว (กรัม)
๑	๘๒.๕A	๒๔.๒๑A	๓.๓๔A	๑๕.๒๖A	๔.๕๓A	๙.๘๐A	๒.๐๖A	๒.๓๐A	๐.๕๐A	๐.๙๘A	๐.๔๘A	๐.๙๗A	๑.๙๗A	๔.๔๓A	๐.๘๘A	๓.๔๗A	๒.๗๔A	๕.๓๘A
๒	๖๐.๘๓B	๒๔.๐๒A	๓.๒๙A	๑๔.๖๗A	๔.๓๕A	๘.๙๒A	๑.๙๒A	๑.๙๓A	๐.๔๙A	๐.๙๗A	๐.๔๘A	๑.๐๐A	๑.๔๓B	๔.๓๔B	๐.๖๙B	๒.๙๘A	๒.๐๓B	๔.๑๐B
๓	๕๐.๐๐C	๑๙.๘๒B	๓.๐๒A	๑๒.๖๗B	๔.๓๐A	๗.๕๕A	๒.๐๒A	๒.๑๒A	๐.๔๙A	๐.๙๖A	๐.๔๖A	๐.๙๘A	๑.๑๐B	๔.๐๐C	๐.๕๘B	๒.๗๕A	๑.๙๐B	๔.๗๐B
๔	๔๖.๒๕C	๑๕.๑๒C	๒.๖๙B	๑๑.๒๙B	๓.๖๔B	๖.๕๕B	๑.๘๒A	๑.๙๓A	๐.๔๔A	๐.๘๔B	๐.๔๒B	๐.๙๐B	๐.๔๔B	๓.๐C	๐.๕๕B	๒.๕๘A	๑.๘๗B	๓.๗๓B
F-test	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**
Mean	๔๗.๙๑	๑๖.๖๓	๒.๔๗	๑๐.๗๘	๓.๔๐	๖.๕๖	๑.๕๗	๑.๖๖	๐.๓๘	๐.๗๕	๐.๓๗	๐.๗๗	๑.๐๙	๓.๙๔	๐.๕๔	๒.๙๔	๑.๗๑	๔.๕๖
C.V.%	๑๔.๕๕	๑๑.๔๘	๑๐.๘๑	๑๐.๕๘	๗.๐๑	๒๒.๒๗	๑๑.๗	๑๔.๗๒	๓.๗๙	๕.๖๔	๘.๒๒	๓.๓๐	๓๒.๔๙	๘.๓๑	๒๒.๕๖	๑๙.๗	๑๘.๓๐	๙.๘๓

ตารางที่ ๒ แสดงอัตราการงอก ทรงพุ่ม ความกว้างใบ ความยาวใบ จำนวนใบ จำนวนหัวต่อกระถาง จำนวนหัวแม่ จำนวนหัวลูก ความกว้างหัวแม่ ความยาวหัวแม่ ความกว้างหัวลูก ความยาวหัวลูก น้ำหนักหัวแม่ น้ำหนักหัวลูก และจำนวนหัวที่เพิ่มขึ้นแต่ละปีของกล้วยไม้ว่านอึ้ง ระหว่างปี ๒๕๕๔-๒๕๕๖

กรรมวิธี	อัตราการงอก	ทรงพุ่ม	ความกว้างใบ	ความยาวใบ	จำนวนใบ	จำนวนหัวต่อกระถาง	จำนวนหัวแม่	จำนวนหัวลูก	ความกว้างหัวแม่	ความยาวหัวแม่	ความกว้างหัวลูก	ความยาวหัวลูก	น้ำหนักหัวแม่ (กรัม)	น้ำหนักหัวลูก (กรัม)	จำนวนหัวที่เพิ่มขึ้นแต่ละปี
๑	๘๗.๕๐A	๒๘.๘๕A	๔.๙๔A	๒๔.๐๓A	๒.๐๑A	๑.๖๓A	๑.๙๙A	๑.๒๙A	๒.๙๒A	๔.๖๔A	๒.๓๐A	๓.๘๗A	๓๒.๖๓A	๑๙.๘๒A	๑.๓๙A

ඵ	ඛඳ.ඟභB	ඵඳ.ඳඛB	ඳ.ඟඳAB	ඵඳ.ඳඳAB	ඳ.ඳඵA	ඳ.ඟභAB	ඳ.ඟඳAB	ඳ.ඳඵB	ඵ.ඛඳAB	ඳ.ඟඟA	ඳ.ඳඳB	ඟ.ඳභB	ඵඟ.ඳභAB	ඳඟ.ඵඵBC	ඳ.ඳඟA
ඟ	ඟඳ.ඟඳAB	ඵඳ.ඵඳB	ඳ.ඟඳB	ඳඳ.ඳඳB	ඳ.ඳඵA	ඳ.ඟඵAB	ඳ.ඳඵAB	ඳ.ඳඟB	ඵ.ඳඵB	ඳ.ඳඳAB	ඳ.ඳඵBC	ඟ.ඳඳB	ඵඟ.ඳඵB	ඳඳ.ඵභB	ඳ.ඟඳA
ඳ	ඳඳ.ඳඳAB	ඵඟ.ඳඟB	ඳ.ඟඵB	ඵඳ.ඟඵB	ඳ.ඟඵA	ඳ.ඟඳB	ඳ.ඳඳB	ඳ.ඳඳB	ඵ.ඟඳB	ඵ.ඳඳB	ඳ.ඟඵC	ඵ.ඳඵB	ඵඵ.ඟඟB	ඳඳ.ඳඵC	ඳ.ඳA
F-test	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**
Mean	ඛඟ.ඳඵ	ඵඳ.ඳඵ	ඟ.ඵඳ	ඳඵ.ඳභ	ඳ.ඳඵ	ඳ.ඳඳ	ඳ.ඳඳ	ඳ.ඳඳ	ඵ.ඳභ	ඟ.ඳඵ	ඟ.ඳඵ	ඵ.ඵඳ	ඵඳ.ඟඳ	ඳඳ.ඳඳ	ඳ.ඳඵ
C.V.%	ඳභ.ඵඵ	ඳ.ඳඵ	ඳඳ.ඟඵ	ඳඟ.ඵඳ	ඳඳ.ඟභ	ඳඵ.ඳඳ	ඳඟ.ඳඵ	ඳඵ.ඟඳ	ඳ.ඵඳ	ඳ.ඟඳ	ඳ.ඵඳ	ඳ.ඳඳ	ඳඵ.ඳඳ	ඵඳ.ඳඳ	ඳ.ඳඵ

ตารางที่ ๓ แสดงอัตราการงอก ทรงพุ่ม ความกว้างใบ ความยาวใบ จำนวนใบ จำนวนหัวต่อกระถาง จำนวนหัวแม่ จำนวนหัวลูก ความกว้างหัวแม่ ความยาวหัวแม่ ความกว้างหัวลูก ความยาวหัวลูก น้ำหนักหัวแม่ น้ำหนักหัวลูก และจำนวนหัวที่เพิ่มขึ้นแต่ละปี ของกล้วยไม้ว่านหัวครู ระหว่างปี ๒๕๕๔ - ๒๕๕๖

กรรมวิธี	อัตราการ งอก	ทรงพุ่ม	ความ กว้างใบ	ความยาว ใบ	จำนวน ใบ	จำนวน หัวต่อ กระถาง	จำนวน หัวแม่	จำนวน หัวลูก	ความ ยาวหัว แม่	ความยาว หัวลูก	ความ กว้างหัว แม่	ความ กว้างหัว ลูก	น้ำหนัก หัวแม่ (กรัม)	น้ำหนัก หัวลูก (กรัม)	จำนวน หัวที่ เพิ่มขึ้น แต่ละปี
๑	๘๒.๗๑AB	๓๖.๗๒B	๒.๙๔AB	๒๖.๙๙B	๒.๒๐B	๑.๙๑B	๐.๙๐A	๑.๒๖AB	๔.๔๘B	๓.๕๕A	๒.๖๒B	๒.๔๑A	๓๑.๔๓A	๑๙.๘๘A	๑.๕๙A
๒	๘๕.๔๒A	๔๔.๕๑A	๓.๓๓A	๓๖.๑๗A	๒.๘๒A	๒.๕๙A	๑.๐๓A	๑.๓๖A	๔.๙๕A	๓.๗๕A	๒.๘๙A	๒.๔๒A	๒๕.๗๖A	๑๘.๓๔A	๑.๖๓A
๓	๖๗.๐๘BC	๒๘.๗๔C	๒.๘๖B	๒๔.๖๗BC	๒.๑๖B	๑.๙๑B	๐.๘๐A	๑.๑๕B	๓.๙๕C	๓.๒๐AB	๒.๔๓BC	๒.๐๒B	๑๙.๗๑B	๑๔.๖๕B	๑.๐๔AB
๔	๕๓.๙๖C	๒๖.๘๒C	๒.๒๓C	๒๒.๗๗C	๒.๐๙B	๑.๖๑B	๐.๕๐B	๑.๐๐C	๓.๘๐C	๒.๗๖B	๒.๒๓C	๑.๘๔B	๑๙.๓๙B	๑๐.๖๗B	๐.๙๓AB
F-test	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**
Mean	๕๗.๘๓	๒.๒๘	๒.๒๘	๒๒.๑๓	๑.๘๖	๑.๖๐	๐.๙๕	๐.๙๕	๓.๔๔	๒.๖๕	๒.๐๓	๑.๗๔	๑๙.๒๖	๑๒.๗๐	๑.๐๓
C.V.%	๑๓.๘๖	๑๔.๒๗	๑๔.๒๗	๑๑.๔๙	๑๐.๙๘	๒๗.๘๙	๑๐.๒๗	๑๐.๒๗	๘.๑๕	๑๔.๕๓	๗.๓๓	๑๐.๗๔	๒๐.๑๓	๓๘.๘๗	๑๔.๔

สรุปผลการทดลอง

จากการศึกษาวิธีการขยายพันธุ์โดยวิธีธรรมชาติด้วยเมล็ดและหัวพันธุ์ พบว่า การขยายพันธุ์ด้วยหัวพันธุ์ของกล้วยไม้สกุลลิ้นมังกรและสกุลวานอิ่งเฉลี่ย ๓ ปี สามารถสรุปได้ดังนี้

ด้านอัตราการงอก ในกรรมวิธีที่ ๑ มีอัตราการงอกของกล้วยไม้ลิ้นมังกร และวานอิ่ง เฉลี่ยสูงสุดที่ ๘๒.๕ และ ๘๗.๕ เปอร์เซ็นต์ ตามลำดับ ส่วนว่านหัวครูปพบว่าในกรรมวิธีที่ ๒ มีอัตราการงอกสูงที่สุด ๘๕.๔๒ เปอร์เซ็นต์ ด้านทรงพุ่มลิ้นมังกร และวานอิ่ง พบว่า กรรมวิธีที่ ๑ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๒๔.๒๑ และ ๒๘.๘๕ เซนติเมตรตามลำดับ ส่วนกรรมวิธีที่ ๒ มีค่าเฉลี่ยทรงพุ่มว่านหัวครูปสูงสุด ๔๔.๕๑ เซนติเมตร ความกว้างของใบกล้วยไม้ลิ้นมังกร และวานอิ่ง พบว่า กรรมวิธีที่ ๑ มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ๓.๓๔ และ ๔.๙๔ เซนติเมตร ตามลำดับ ส่วนว่านหัวครูปพบว่า กรรมวิธีที่ ๒ มีความกว้างใบเฉลี่ยสูงสุด ๓.๓๗ เซนติเมตร ความยาวของใบกล้วยไม้ลิ้นมังกร และวานอิ่ง พบว่า กรรมวิธีที่ ๑ มีความยาวใบเฉลี่ยสูงสุด ๑๕.๒๖ และ ๒๔.๐๓ เซนติเมตรตามลำดับ ส่วนว่านหัวครูปพบว่า กรรมวิธีที่ ๒ มีความยาวใบเฉลี่ยสูงสุด ๓๖.๑๗ เซนติเมตร ขนาดความกว้างของดอกกล้วยไม้ลิ้นมังกร พบว่า กรรมวิธีที่ ๑ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๒.๐๖ เซนติเมตร ขนาดความยาวดอกของกล้วยไม้ลิ้นมังกร พบว่า กรรมวิธีที่ ๑ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๒.๓๐ เซนติเมตร ส่วนว่านอิ่ง และว่านหัวครูปไม่ออกดอกเลย ด้านความกว้างหัวแม่กล้วยไม้ลิ้นมังกร และวานอิ่ง พบว่า กรรมวิธีที่ ๑ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ๑.๙๗ และ ๒.๙๒ เซนติเมตร ตามลำดับ ส่วนว่านหัวครูปพบว่า กรรมวิธีที่ ๒ มีความกว้างหัวแม่เฉลี่ยสูงสุด ๒.๘๙ เซนติเมตร ความยาวหัวแม่กล้วยไม้ลิ้นมังกร และวานอิ่ง พบว่า กรรมวิธีที่ ๑ มีความยาวหัวแม่เฉลี่ยสูงสุด ๔.๔๓ และ ๔.๓๓ เซนติเมตร ตามลำดับ ส่วนว่านหัวครูปพบว่า กรรมวิธีที่ ๒ มีความยาวหัวแม่เฉลี่ยสูงสุด ๔.๙๕ เซนติเมตร ความกว้างหัวลูกกล้วยไม้ลิ้นมังกร และวานอิ่ง พบว่า กรรมวิธีที่ ๑ มีความกว้างหัวลูกเฉลี่ยสูงสุด ๐.๖๙ และ ๒.๓๐ เซนติเมตร ตามลำดับ ส่วนว่านหัวครูปพบว่า กรรมวิธีที่ ๒ มีความกว้างของหัวลูกเฉลี่ยสูงสุด ๒.๔๒ เซนติเมตร ด้านความยาวหัวลูกกล้วยไม้ลิ้นมังกร และวานอิ่ง พบว่า กรรมวิธีที่ ๑ มีความยาวหัวลูกเฉลี่ยสูงสุด ๓.๔๗ และ ๓.๘๗ เซนติเมตร ส่วนว่านหัวครูปพบว่า กรรมวิธีที่ ๑ มีความยาวหัวลูกเฉลี่ยสูงสุด ๓.๗๕ เซนติเมตร ด้านน้ำหนักหัวแม่ของกล้วยไม้ทั้ง ๓ ชนิด พบว่า กรรมวิธีที่ ๑ มีน้ำหนักหัวแม่ว่านอิ่ง และว่านหัวครูปสูงสุด เฉลี่ย ๓๒.๖๓ และ ๓๑.๔๓ กรัม ตามลำดับ ด้านน้ำหนักหัวลูก กรรมวิธีที่ ๑ มีน้ำหนักหัวลูกสูงที่สุดของว่านหัวครูป และวานอิ่ง เฉลี่ย ๑๙.๘๒ และ ๑๙.๘๘ กรัม กล้วยไม้ลิ้นมังกร พบว่า กรรมวิธีที่ ๑ มีน้ำหนักกรรมของหัวพันธุ์เฉลี่ยสูงสุดที่ ๑๑.๓๒ กรัม จำนวนหัวที่เพิ่มขึ้นในแต่ละปีต่อกระถาง พบว่า กรรมวิธีที่ ๑ มีจำนวนหัวที่เพิ่มขึ้นของลิ้นมังกร และวานอิ่งเฉลี่ยสูงสุดที่ ๒.๗๔ และ ๑.๓๙ หัว ส่วนว่านหัวครูปพบว่ากรรมวิธีที่ ๒ มีจำนวนหัวที่เพิ่มขึ้นต่อกระถางสูงสุดเฉลี่ย ๑.๖๓ หัว

ส่วนวิธีการขยายพันธุ์ด้วยเมล็ดตามกรรมวิธีที่ ๑ ๒ ๓ ๔ และ ๕ พบว่า เมื่อนำฝักกล้วยไม้สกุลลิ้นมังกรอายุฝักที่ ๓๕-๔๕ วัน และ ฝักกล้วยไม้สกุลวานอิ่งอายุฝักที่ ๑๒๐-๑๕๐ วัน ไปเพาะตามกรรมวิธีต่างๆ โดยเฉพาะในกล่องพลาสติกปิดฝาสนิทเก็บไว้ในที่ร่ม พบว่า ไม่มีกรรมวิธีใดๆสามารถงอกในสภาพธรรมชาติทดลองได้เลย

การนำไปใช้ประโยชน์

ได้กรรมวิธีในการขยายพันธุ์กล้วยไม้สกุลลิ้นมังกร และสกุลวานอิ่งด้วยหัวพันธุ์ เพื่อเพิ่มจำนวนหัวพันธุ์ของกล้วยไม้สกุลลิ้นมังกร และสกุลวานอิ่งโดยวิธีธรรมชาติ สามารถแนะนำให้เกษตรกรผู้สนใจต่อไป

คำขอบคุณ

ขอขอบคุณคณะผู้จัดทำงานวิจัย เกษตรกรที่จัดหาหัวพันธุ์กล้วยไม้สกุลลิ้นมังกร และสกุลวานอิ่ง เพื่อให้งานทดลองบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

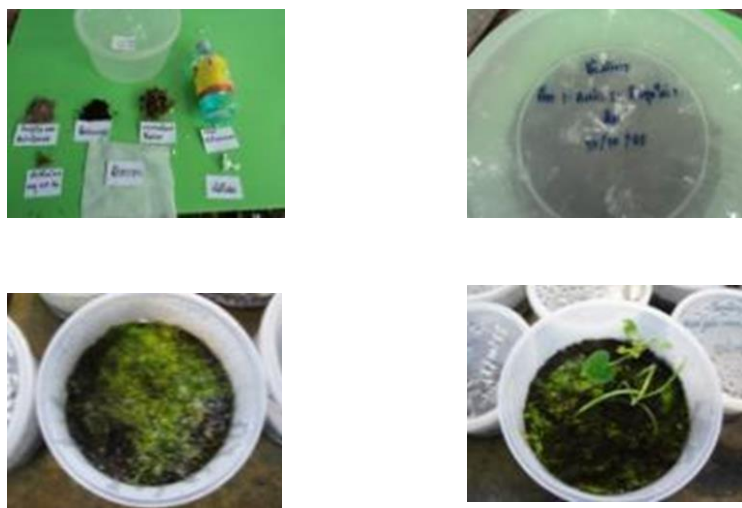
เอกสารอ้างอิง

- กองควบคุมพืชและวัสดุการเกษตร. ๒๕๔๐. คู่มือจำแนกกล้วยไม้ไทย. กรมวิชาการเกษตร กรุงเทพมหานคร. ๑๗๐ หน้า.
- ฉันทนา สุวรรณธาดา จารุภัทร ประราศี ประภัสสร อารยะกิจเจริญชัย และรณรงค์ อินทุภูติ. ๒๕๔๘. การเจริญเติบโตและการกระจายพันธุ์ของกล้วยไม้ช้างผสมโขลง. ว.วิทยาศาสตร์เกษตร ๓๕ : หน้า ๓๓-๓๖
- สลิล สิทธิสัจธรรม. ๒๕๕๐. กล้วยไม้ป่าเมืองไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ. อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน) . ๔๙๒ หน้า.
- สลิล สิทธิสัจธรรม นฤมล กฤษณชาญดี. พิมพ์ครั้งที่๙. คู่มือกล้วยไม้. กรุงเทพฯ : สารคดี, ๒๕๕๐. ๒๔๘ หน้า.
- อบฉันท ไทยทอง. ๒๕๔๖. กล้วยไม้เมืองไทย. สำนักพิมพ์บ้านและสวน. กรุงเทพฯ. ๔๖๑ หน้า.
- อบฉันท ไทยทอง. ๒๕๔๙. กล้วยไม้เมืองไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. สำนักพิมพ์บ้านและสวน, กรุงเทพฯ. ๔๖๑ หน้า.
- Hawkes, A.D. ๑๙๖๕. *Encyclopedia of Cultivated Orchids*. Jarrold and Sons Limited, Norwich. ๖๐๒ p.
- Vaddhanaphuti, N. ๑๙๙๗. *Wild Orchids of Thailand*. Silkworm Books, Chiang Mai. ๑๕๘ pp.

ภาคผนวก

ภาพแสดง การขยายพันธุ์โดยวิธีธรรมชาติด้วยวิธีการปลูกด้วยหัวพันธุ์ของกล้วยไม้ถิ่นมังกร ว่านอิง และว่านหัวครุ

ภาพแสดง การขยายพันธุ์โดยวิธีธรรมชาติด้วยวิธีการเพาะเมล็ด

ตารางผนวกที่ ๑ แสดงอัตราการงอก ทรงพุ่ม ความกว้างใบ ความยาวใบ จำนวนใบ ความยาวข้อ ความกว้างของดอก ความยาวของดอก ความกว้างกลีบบน ความยาวกลีบบน ความยาวกลีบล่าง ความกว้างหัวแม่ ความยาวหัวแม่ ความกว้างหัวลูก ความยาวหัวลูก จำนวนหัวต่อกระถาง และน้ำหนักหัวของกล้วยไม้ลิ้นมังกร ปี ๒๕๕๔

กรรมวิธี	อัตราการงอก	ทรงพุ่ม	ความกว้างใบ	ความยาวใบ	จำนวนใบ	ความยาวข้อ	ความกว้างของดอก	ความยาวของดอก	ความกว้างกลีบบน	ความยาวกลีบบน	ความยาวกลีบล่าง	ความกว้างหัวแม่	ความยาวหัวแม่	ความกว้างหัวลูก	ความยาวหัวลูก	จำนวนหัวที่เพิ่มขึ้นต่อกระถาง	น้ำหนักหัว
๑	๗๕.๖๒A	๒๖.๑๗A	๒.๖๕A	๑๗.๘๒A	๓.๗๗A	๑๐.๒๗A	๒.๐๐A	๒.๒๐A	๐.๕๒A	๐.๙๕A	๐.๙๗A	๐.๙๙A	๕.๘๐A	๐.๘๐A	๒.๘๐A	๑.๐๐A	๕.๓๑A
๒	๗๒.๕๐A	๒๔.๑๐A	๒.๒๒B	๑๕.๖๒A	๓.๔๐A	๘.๔๕A	๑.๕๐A	๑.๖๐A	๐.๓๗A	๐.๗๒A	๐.๗๕A	๑.๒๓A	๕.๗๗A	๐.๕๙A	๒.๙๐A	๐.๗๕A	๕.๓๖A
๓	๕๕.๐๐A	๑๖.๓๗B	๒.๑๕B	๑๐.๒๕B	๓.๓๐A	๕.๕๐AB	๑.๔๘A	๑.๔๕A	๐.๓๗A	๐.๗๐A	๐.๗๕A	๑.๓๐A	๕.๗๓A	๐.๕๒A	๒.๗๐A	๐.๕๐A	๔.๙๗A
๔	๓๔.๓๗B	๑๗.๒๕B	๑.๙๕B	๘.๑๕B	๒.๙๗B	๔.๐๐AB	๐.๔๕A	๑.๒๗A	๐.๒๒A	๐.๕๐A	๐.๕๐A	๑.๑๒A	๕.๔๐A	๐.๔๒B	๒.๕๐A	๐.๕๐A	๕.๐๐A
F-test	**	**	**	**	**	*	*	*	*	*	*	**	**	**	**	*	**
Mean	๔๑.๗๐	๑๖.๗๐	๑.๗๙	๑๐.๓๗	๒.๗๐	๕.๖๖	๑.๑๘	๑.๒๘	๐.๓๐	๐.๕๗	๐.๕๙	๐.๙๔	๔.๔๐	๐.๔๖	๒.๒๐	๐.๕๕	๔.๑๐
C.V.%	๒๙.๖๐	๒๐.๕๕	๑๑.๔๘	๑๗.๓๘	๑๒.๔๘	๕.๔๐	๖.๘๐	๖.๘๙	๖.๖๐	๖.๙๕	๖.๘๗	๓๑.๘๓	๑๒.๑๔	๔๘.๙๒	๑๕.๒๓	๗.๗๘	๓๘.๗๐

ตารางผนวกที่ ๒ แสดงอัตราการงอก ทรงพุ่ม ความกว้างใบ ความยาวใบ จำนวนใบ จำนวนหัวต่อกระถาง จำนวนหัวแม่ จำนวนหัวลูก ความยาวหัวแม่ ความยาวหัวลูก ความกว้างหัวแม่ ความกว้างหัวลูก น้ำหนักหัวแม่ น้ำหนักหัวลูก และจำนวนหัวที่เพิ่มขึ้นแต่ละปี ของกล้วยไม้ว่านอึ้ง ปี ๒๕๕๔

กรรมวิธี	อัตราการงอก	ทรงพุ่ม	ความกว้างใบ	ความยาวใบ	จำนวนใบ	จำนวนหัวต่อกระถาง	จำนวนหัวแม่	จำนวนหัวลูก	ความยาวหัวแม่	ความยาวหัวลูก	ความกว้างหัวแม่	ความกว้างหัวลูก	น้ำหนักหัวแม่	น้ำหนักหัวลูก	จำนวนหัวที่เพิ่มขึ้นแต่ละปี
๑	๕๘.๑๒A	๓๑.๘๐A	๔.๔๖A	๒๗.๕๑A	๒.๑๐A	๑.๓๗A	๑.๑๒A	๑.๓๗A	๓.๑๐A	๓.๙๗A	๒.๙๔A	๒.๒๙A	๓๐.๕๕A	๑๙.๘๗A	๒.๐๐A
๒	๔๖.๖๘A	๒๘.๖๒A	๔.๓๗A	๒๒.๐๐B	๑.๙๘A	๐.๙๖B	๑.๑๒A	๑.๓๐A	๒.๕๙AB	๒.๙๑B	๒.๓๔B	๑.๖๐B	๒๗.๒๘A	๗.๓๐B	๑.๕๐AB

๓	๔๖.๑๒A	๒๔.๙๐B	๓.๖๐A	๑๘.๓๖B	๑.๙๒A	๐.๙๕B	๑.๑๐A	๐.๘๗B	๒.๖๐AB	๒.๗๕B	๒.๒๐B	๑.๕๙B	๒๔.๗๗A	๑๑.๑๓B	๑.๕๐AB
๔	๔๕.๘๗A	๒๕.๐๗B	๓.๖๖A	๒๐.๕๓B	๑.๗๓A	๐.๙๔B	๐.๘๗A	๑.๐๒AB	๒.๓๓B	๒.๓๒C	๒.๑๐B	๑.๓๑B	๒๓.๑๓A	๖.๗๐B	๑.๓๗B
F-test	**	**	**	**	**	**	**	*	**	**	**	**	**	**	**
Mean	๓๙.๓๐	๒๒.๐๙	๓.๒๒	๑๗.๖๘	๑.๕๖	๐.๘๗	๐.๘๓	๐.๙๓	๒.๑๓	๒.๓๙	๑.๙๔	๑.๓๕	๒๑.๑๕	๙.๐๓	๑.๒๗
C.V.%	๒๑.๒๐	๑๐.๒๖	๑๖.๖๓	๑๕.๓๙	๒๕.๔๐	๒๗.๔๘	๒๙.๓๔	๓๑.๕๓	๑๖.๖๑	๑๑.๓๖	๑๕.๕๔	๑๔.๖๓	๒๑.๕๙	๓๔.๘๖	๒๙.๙๕

ตารางผนวกที่ ๓ แสดงอัตราการงอก ทรงพุ่ม ความกว้างใบ ความยาวใบ จำนวนใบ จำนวนหัวต่อกระถาง จำนวนหัวแม่ จำนวนหัวลูก ความยาวหัวแม่ ความยาวหัวลูก ความกว้างหัวแม่ ความกว้างหัวลูก น้ำหนักหัวแม่ น้ำหนักหัวลูก และจำนวนหัวที่เพิ่มขึ้นแต่ละปี ของกล้วยไม้ว่านหัวครู ปี ๒๕๕๔

กรรมวิธี	อัตราการงอก	ทรงพุ่ม	ความกว้างใบ	ความยาวใบ	จำนวนใบ	จำนวนหัวต่อกระถาง	จำนวนหัวแม่	จำนวนหัวลูก	ความยาวหัวแม่	ความยาวหัวลูก	ความกว้างหัวแม่	ความกว้างหัวลูก	น้ำหนักหัวแม่	น้ำหนักหัวลูก	จำนวนหัวที่เพิ่มขึ้นแต่ละปี
๑	๗๕.๖๐A	๕๒.๓๗A	๒.๗๗B	๓๓.๔๗B	๒.๔๕B	๒.๐๐A	๑.๕๐A	๑.๕๐A	๔.๐๕B	๒.๙๐A	๒.๔๐B	๒.๕๒AB	๓๐.๘๐A	๑๑.๗๕A	๒.๐๐A
๒	๗๑.๘๗A	๕๖.๒๗A	๓.๔๕A	๔๙.๐๐A	๓.๓๐A	๑.๓๗B	๑.๒๕A	๑.๓๗A	๕.๑๐A	๒.๒๘B	๓.๓๐A	๒.๙๗A	๑๙.๐๐B	๗.๕๐A	๑.๓๗B
๓	๕๕.๐๐AB	๓๕.๓๐B	๒.๕๐B	๒๘.๖๕B	๒.๑๐B	๑.๑๒BC	๑.๑๒A	๑.๓๗A	๓.๗๐BC	๒.๑๐B	๒.๖๐B	๒.๒๐BC	๑๖.๒๕BC	๘.๐๐AB	๑.๑๒BC
๔	๓๔.๓๗B	๒๖.๒๗C	๒.๔๐B	๒๖.๗๒B	๒.๑๐B	๐.๘๗C	๑.๐๐A	๑.๐๐A	๓.๐๕C	๑.๙๖B	๒.๑๒B	๑.๗๕C	๑๐.๕๐C	๖.๔๐B	๐.๘๗C
F-test	**	**	**	**	**	**	**	*	**	**	*	**	**	**	**
Mean	๔๕.๓๗	๓๔.๐๔	๒.๒๓	๒๗.๕๖	๒.๐๑	๑.๑๐	๐.๙๗	๑.๐๕	๓.๑๘	๑.๘๔	๒.๐๘	๑.๘๙	๑๕.๓๒	๖.๗๓	๑.๐๗
C.V.%	๒๕.๒๑	๑๔.๙๑	๑๗.๘๘	๒๐.๔๘	๑๕.๐๓	๒.๘๐	๓๖.๘๖	๓๗.๘๙	๑๔.๑๙	๑๓.๓๔	๑๙.๐๕	๒๐.๔๖	๓๐.๕๐	๓๗.๘๓	๒๘.๘๔

ตารางผนวกที่ ๔ แสดงอัตราการงอก ทรงพุ่ม ความกว้างใบ ความยาวใบ จำนวนใบ ความยาวข้อ ความกว้างของดอก ความยาวของดอก ความกว้างกลีบบน ความยาวกลีบบน ความยาวกลีบล่าง ความกว้างหัวแม่ ความยาวหัวแม่ ความกว้างหัวลูก ความยาวหัวลูก จำนวนหัวต่อกระถาง และน้ำหนักหัวของกล้วยไม้ลิ้นมังกร ปี ๒๕๕๕

กรรมวิธี	อัตราการงอก	ทรงพุ่ม	ความกว้างใบ	ความยาวใบ	จำนวนใบ	ความยาวข้อ	ความกว้างของดอก	ความยาวของดอก	ความกว้างกลีบบน	ความยาวกลีบบน	ความกว้างกลีบล่าง	ความยาวหัวแม่	ความยาวหัวแม่	ความกว้างหัวลูก	ความยาวหัวลูก	จำนวนหัวต่อกระถาง	น้ำหนักหัว
๑	๘๘.๗๕A	๒๓.๑๒AB	๔.๗๔AB	๑๔.๔๕A	๔.๗๔A	๗.๘๓A	๑.๙๒A	๒.๓๗A	๐.๕๐A	๐.๙๗AB	๐.๙๕AB	๐.๙๒A	๕.๖๓A	๐.๕๑A	๒.๖๙A	๑.๕๘AB	๕.๓๕A
๒	๔๒.๕๐B	๒๕.๔๗A	๕.๑๘A	๑๕.๓๕A	๕.๑๘A	๖.๕๕A	๒.๑๐A	๑.๗๘B	๐.๔๘A	๑.๐๐A	๑.๐๐A	๐.๙๓A	๕.๔๙A	๐.๓๖AB	๑.๖๘ABC	๑.๘๘A	๔.๔๐A
๓	๒๓.๗๕C	๒๓.๘๗AB	๔.๗๔AB	๑๕.๖๑A	๔.๗๔A	๗.๑๐A	๒.๐๕A	๒.๑๕AB	๐.๔๘A	๐.๙๕AB	๑.๐๐A	๐.๙๗A	๖.๐๐A	๑.๒๕A	๐.๘๒BC	๑.๔๑AB	๕.๑๖A

ตารางผนวกที่ ๕ แสดงอัตราการงอก ทรงพุ่ม ความกว้างใบ ความยาวใบ จำนวนใบ จำนวนหัวต่อกระถาง จำนวนหัวแม่ จำนวนหัวลูก ความยาวหัวแม่ ความยาวหัวลูก ความกว้างหัวแม่ ความกว้างหัวลูก น้ำหนักหัวแม่ น้ำหนักหัวลูก และจำนวนหัวที่เพิ่มขึ้นแต่ละปี ของกล้วยไม้ว่านอึ้ง ปี ๒๕๕๕

กรรมวิธี	อัตราการงอก	ทรงพุ่ม	ความกว้างใบ	ความยาวใบ	จำนวนใบ	จำนวนหัวต่อกระถาง	จำนวนหัวแม่	จำนวนหัวลูก	ความยาวหัวแม่	ความยาวหัวลูก	ความกว้างหัวแม่	ความกว้างหัวลูก	น้ำหนักหัวแม่	น้ำหนักหัวลูก	จำนวนหัวที่เพิ่มขึ้นแต่ละปี
๑	๘๖.๒๕A	๒๓.๘๑A	๕.๔๓A	๒๐.๖๓A	๒.๐๐A	๑.๔๐A	๑.๒๕A	๑.๗๕A	๔.๖๙A	๓.๙๗A	๒.๙๔A	๒.๒๙A	๓๐.๕๕A	๑๙.๘๗A	๑.๔๒A
๒	๗๗.๕๐A	๑๖.๔๗B	๓.๖๕B	๑๘.๘๓a	๒.๐๐A	๑.๒๑B	๑.๒๕A	๑.๒๕B	๔.๕๒A	๒.๗๕B	๒.๓๔B	๑.๖๐B	๒๗.๒๘A	๗.๓๘B	๑.๒๑B
๓	๗๖.๒๕A	๒๓.๐๗AB	๔.๓๐B	๑๖.๖๘A	๑.๘๗A	๑.๒๗B	๑.๐๐A	๑.๐๐B	๔.๒๕A	๒.๙๑B	๒.๒๖B	๑.๕๙B	๒๓.๑๓A	๑๑.๑๓B	๑.๒๗B
๔	๖๑.๒๕B	๑๘.๘๒AB	๓.๖๕B	๑๖.๘๖A	๑.๗๕A	๑.๒๒B	๑.๐๐A	๑.๐๐B	๓.๗๙B	๒.๓๒C	๒.๑๘B	๑.๓๐B	๒๔.๗๗A	๖.๗๕B	๑.๒๒B
F-test	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**
Mean	๖๐.๒๕	๑๖.๔๓	๓.๓๘	๑๔.๖๐	๑.๕๒	๑.๐๓	๐.๙๐	๒๑.๖๒	๓.๔๕	๒.๓๙	๑.๙๕	๑.๓๖	๒๑.๑๔	๙.๐๓	๑.๐๒
C.V.%	๒๖.๑๗	๒๕.๔๑	๒๑.๔๒	๒๓.๖๘	๑๖.๓๙	๙.๗๘	๓๕.๑๓	๑.๐๐	๘.๖๑	๑๑.๓๖	๑๕.๕๔	๑๔.๖๓	๒๑.๕๙	๓๔.๘๖	๙.๗๘

ตารางผนวกที่ ๖ แสดงอัตราการงอก ทรงพุ่ม ความกว้างใบ ความยาวใบ จำนวนใบ จำนวนหัวต่อกระถาง จำนวนหัวแม่ จำนวนหัวลูก ความยาวหัวแม่ ความยาวหัวลูก ความกว้างหัวแม่ ความกว้างหัวลูก น้ำหนักหัวแม่ น้ำหนักหัวลูก และจำนวนหัวที่เพิ่มขึ้นแต่ละปี ของกล้วยไม้ว่านหัวครู ปี ๒๕๕๕

กรรมวิธี	อัตราการงอก	ทรงพุ่ม	ความกว้างใบ	ความยาวใบ	จำนวนใบ	จำนวนหัวต่อกระถาง	จำนวนหัวแม่	จำนวนหัวลูก	ความยาวหัวแม่	ความยาวหัวลูก	ความกว้างหัวแม่	ความกว้างหัวลูก	น้ำหนักหัวแม่	น้ำหนักหัวลูก	จำนวนหัวที่เพิ่มขึ้นแต่ละปี
๑	๘๒.๐๐A	๒๙.๕๐B	๓.๓๐A	๒๓.๑๐B	๒.๗๕A	๑.๑๘A	๑.๕๐A	๑.๙๕A	๔.๕๗B	๔.๕๓AB	๒.๓๐A	๒.๓๙A	๒๓.๙๓A	๒๘.๒๕A	๑.๑๘A
๒	๘๕.๐๐AB	๔๓.๘๖A	๓.๙๒A	๓๒.๙๕A	๒.๑๗A	๑.๑๖AB	๑.๒๕A	๑.๒๕A	๕.๒๑A	๔.๗๑A	๒.๔๑A	๒.๒๔AB	๒๘.๓๕A	๒๗.๗๗A	๑.๑๖AB
๓	๖๒.๕๐B	๒๗.๙๐B	๓.๕๗A	๒๓.๙๕B	๒.๑๐B	๑.๑๑AB	๑.๐๐A	๑.๐๐A	๓.๒๐C	๓.๐๕BC	๑.๘๘B	๑.๖๖BC	๑๑.๗๖B	๑๔.๑๘AB	๑.๑๑AB
๔	๕๒.๕๐B	๒๕.๐๐B	๑.๗๗B	๑๖.๑๗B	๒.๐๒B	๑.๐๓B	๑.๐๐A	๑.๐๑A	๓.๗๗C	๐.๐๒C	๑.๖๑B	๑.๓๗C	๑๔.๘๒B	๙.๕๐AB	๑.๐๓B
F-test	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**
Mean	๕๓.๒๕	๒๕.๒๕	๒.๕๑	๑๙.๒๓	๑.๘๑	๐.๘๙	๐.๙๕	๐.๙๕	๓.๓๕	๒.๘๖	๑.๖๔	๑.๕๓	๑๕.๗๗	๑๕.๙๔	๐.๘๙
C.V.%	๒๖.๔๑	๑๘.๕๓	๒๘.๐๐	๒๙.๕๐	๙.๙๓	๙.๔๖	๓๕.๙๕	๓๕.๙๕	๑๑.๕๐	๓๕.๐๐	๑๑.๖๐	๒๗.๒๔	๒๕.๐๓	๘๑.๖๙	๐.๔๖

ตารางผนวกที่ ๗ แสดงอัตราการงอก ทรงพุ่ม ความกว้างใบ ความยาวของใบ จำนวนใบ ความยาวข้อ ความกว้างของดอก ความยาวของดอก ความกว้างกลีบบน ความยาวกลีบบน ความกว้างกลีบล่าง ความยาวกลีบล่าง ความกว้างหัวแม่ ความยาวหัวแม่ ความกว้างหัวลูก ความยาวหัวลูก จำนวนหัวต่อกระถาง และน้ำหนักหัว ของกล้วยไม้ลิ้นมังกร ปี ๒๕๕๖

กรรมวิธี	อัตราการงอก	ทรงพุ่ม	ความกว้างใบ	ความยาวใบ	จำนวนใบ	ความยาวข้อ	ความกว้างของดอก	ความยาวของดอก	ความกว้างกลีบบน	ความยาวกลีบบน	ความกว้างกลีบล่าง	ความยาวกลีบล่าง	ความกว้างหัวแม่	ความยาวหัวแม่	ความกว้างหัวลูก	ความยาวหัวลูก	จำนวนหัวต่อกระถาง	น้ำหนักหัว (กรัม)
๑	๙๖.๒๕ A	๒๓.๓๔ A	๒.๖๔ A	๑๓.๔๙ A	๕.๐๘ A	๑๑.๒๘ A	๑.๙๒ A	๒.๐๙ A	๐.๕๐ A	๑.๐๐ A	๐.๕๐ A	๑.๐๐A	๑.๒๔ A	๕.๖๔ A	๐.๖๙A	๓.๒๐A	๓.๐๖A	๑๒.๓A
๒	๘๒.๕๐ B	๒๒.๕๐ A	๒.๔๕ A	๑๓.๐๔ A	๔.๙๕ A	๙.๒๐A	๑.๙๑ A	๑.๙๘ A	๐.๕๐ A	๑.๐๐ A	๐.๕๐ A	๑.๐๐A	๐.๙๓ B	๔.๕๔ B	๐.๕๐A	๓.๐๖A	๒.๕๘A	๑๐.๔A
๓	๘๐.๐๐ B	๑๙.๒๒ A	๒.๓๙ A	๑๒.๑๖ A	๔.๘๗ A	๗.๒๐B	๑.๕๗ A	๒.๐๒ A	๐.๔๘ A	๐.๙๗ A	๐.๔๗ A	๐.๙๕A	๐.๘๙ B	๓.๔๐ B	๐.๔๗B	๒.๑๙A	๒.๑๙A	๑๑.๕๐ A
๔	๗๘.๗๕ B	๙.๒๕B	๑.๙๕ B	๑๑.๘๘ A	๓.๙๙ A	๔.๘๗C	๑.๐๐ B	๑.๖๗ B	๐.๔๒ A	๐.๗๖ B	๐.๓๖ B	๐.๘๓B	๐.๗๖ B	๓.๐๒ B	๐.๔๕B	๒.๕๙B	๒.๐๐A	๘.๕๖A
F-test	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**
Mean	๖๗.๕๐	๑๔.๘๖	๑.๘๘	๑๐.๑๒	๓.๗๘	๖.๕๒	๑.๒๙	๑.๕๕	๐.๓๘	๐.๗๔	๐.๓๖	๐.๗๕	๐.๗๖	๓.๓๑	๐.๔๓	๓.๑๐	๑.๙๖	๓.๑๒
C.V.%	๙.๘๔	๒๓.๗๓	๑๑.๐ ๒	๒๒.๙๔	๑๘.๐ ๒	๓๑.๖๘	๒๐.๐ ๑	๑๐.๑ ๕	๑๑.๓ ๒	๑๒.๖ ๖	๑๔.๘ ๐	๑๐.๐๔	๑๙.๑ ๗	๒๔.๔ ๒	๒๔.๔๒	๑๑.๘๒	๓๔.๐๑	๑๗.๕๒

ตารางผนวกที่ ๘ แสดงอัตราการงอก ทรงพุ่ม ความกว้างใบ ความยาวใบ จำนวนใบ ความสูง จำนวนหัวต่อกระถาง จำนวนหัวแม่ จำนวนหัวลูก ความยาวหัวแม่ ความยาวหัวลูก ความกว้างหัวแม่ ความกว้างหัวลูก น้ำหนักหัวแม่ น้ำหนักหัวลูก และจำนวนหัวที่เพิ่มขึ้นแต่ละปี ของกล้วยไม้ว่านอึ้ง ปี ๒๕๕๖

กรรมวิธี	อัตราการงอก	ทรงพุ่ม	ความกว้างใบ	ความยาวใบ	จำนวนใบ	ความสูง	จำนวนหัวต่อกระถาง	จำนวนหัวแม่	จำนวนหัวลูก	ความยาวหัวแม่	ความยาวหัวลูก	ความกว้างหัวแม่	ความกว้างหัวลูก	น้ำหนักหัวแม่	น้ำหนักหัวลูก	จำนวนหัวที่เพิ่มขึ้นแต่ละปี
๑	๘๘.๗๕A	๓๐.๘๕A	๔.๙๔A	๒๓.๙๕A	๑.๘๖A	๓๗.๙๐A	๑.๖๗A	๑.๖๗A	๑.๐๕A	๔.๗๕A	๓.๗๗A	๒.๙๒A	๒.๓๕A	๓๗.๗๑A	๑๙.๗๖A	๑.๗๘A
๒	๗๗.๕๐A	๒๙.๔๘A	๕.๒๖A	๒๓.๗๐A	๑.๘๓A	๓๔.๕๖A	๑.๗๘A	๑.๗๘A	๑.๐๓A	๔.๖๗A	๓.๖๐A	๒.๘A	๒.๓๗A	๒๗.๘๕AB	๑๙.๐๕A	๑.๖๗A

๓	๘๑.๒๕A	๒๗.๕๙A	๕.๐๙A	๒๑.๙๒A	๑.๙๑A	๓๔.๔๓A	๑.๕๙A	๑.๕๙A	๑.๐๐A	๔.๗๐A	๓.๔๗A	๒.๗๕AB	๒.๑๒A	๒๔.๗๘B	๑๘.๒๐A	๑.๕๕A
๔	๘๒.๕๐A	๒๗.๑๔A	๕.๕๐A	๒๓.๕๙A	๑.๘๑A	๓๔.๐๓A	๑.๐๕AB	๑.๐๕AB	๑.๐๐A	๓.๐๐B	๓.๔๕A	๒.๔๕B	๒.๑๒A	๑๙.๙๐B	๑๓.๓๘A	๑.๕๕A
F-test	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**
Mean	๖๖.๐๐	๒๓.๐๑	๔.๒๐	๑๘.๖๓	๑.๔๘	๒๘.๑๘	๑.๓๒	๑.๓๒	๐.๘๑	๓.๖๘	๒.๘๕	๒.๒	๑๗.๙	๒๑.๔๕	๑๔.๐๐	๑.๓๒
C.V.%	๑๕.๘๓	๑๑.๘๘	๑๓.๒๕	๑๔.๒๘	๒๒.๙๕	๑๑.๗๕	๑๓.๖๔	๑๓.๖๔	๖.๘๐	๑๐.๖๒	๑๐.๒๓	๑๐.๕๓	๑๐.๖๙	๒๖.๐๘	๓๐.๐๕	๑๓.๖๔

ตารางผนวกที่ ๙ แสดงอัตราการงอก ทรงพุ่ม ความกว้างใบ ความยาวใบ จำนวนใบ ความสูง จำนวนหัวต่อกระถาง จำนวนหัวแม่ จำนวนหัวลูก ความยาวหัวแม่ ความยาวหัวลูก ความกว้างหัวแม่ ความกว้างหัวลูก น้ำหนักหัวแม่ น้ำหนักหัวลูก และจำนวนหัวที่เพิ่มขึ้นแต่ละปี ของกล้วยไม้ว่านหัวครู ปี ๒๕๕๖

กรรมวิธี	อัตราการงอก	ทรงพุ่ม	ความกว้างใบ	ความยาวใบ	จำนวนใบ	ความสูง	จำนวนหัวต่อกระถาง	จำนวนหัวแม่	จำนวนหัวลูก	ความยาวหัวแม่	ความยาวหัวลูก	ความกว้างหัวแม่	ความกว้างหัวลูก	น้ำหนักหัวแม่	น้ำหนักหัวลูก	จำนวนหัวที่เพิ่มขึ้นแต่ละปี
๑	๙๕.๐๐AB	๓๓.๕๐A	๒.๗๐A	๒๔.๔๐AB	๒.๒๑A	๔๐.๑๘A	๒.๑๐A	๑.๕๙A	๑.๐๐A	๔.๗๒A	๔.๒๒A	๒.๐๕A	๒.๑๐A	๒๐.๕๙A	๑๖.๔๘A	๑.๕๕A
๒	๙๘.๗๕A	๓๓.๔๑A	๒.๗๐A	๒๖.๕๖A	๒.๔๙A	๔๓.๙๖A	๒.๒๑A	๑.๕๙A	๑.๐๐A	๔.๔๐A	๔.๐๗A	๑.๘๐AB	๑.๙๗A	๑๖.๑๔A	๑๘.๙๔A	๑.๕๙A
๓	๘๓.๗๐BC	๒๘.๗๔A	๒.๖๓A	๒๑.๔๒B	๒.๑๔A	๓๗.๐๐A	๑.๙๘A	๑.๒๑B	๐.๗๐A	๔.๓๓A	๓.๕๐A	๑.๖๑AB	๑.๖๔A	๑๕.๖๔A	๑๕.๓๕A	๑.๒๑AB
๔	๗๓.๗๕C	๒๙.๑๗A	๒.๕๙A	๒๕.๔๒A	๒.๑๙A	๔๑.๗๘A	๑.๒๐B	๑.๓๐AB	๐.๗๕A	๓.๘๗A	๓.๓๗A	๑.๕๐B	๑.๕๓A	๑๕.๑๑A	๑๔.๗๕A	๑.๓๐AB
F-test	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**	**
Mean	๗๐.๒๕	๒๔.๙๖	๒.๑๓	๑๙.๕๖	๑.๘๐	๓๒.๕๘	๑.๘๖	๑.๑๓	๐.๗๐	๓.๔๖	๓.๐๓	๑.๓๙	๑.๔๕	๑๓.๔๙	๑๓.๑๐	๑.๑๓
C.V.%	๑๑.๖๕	๑๕.๙๙	๑๕.๓๓	๑๕.๔๔	๒๗.๖๗	๑๕.๐๗	๑๗.๕๖	๑๖.๘๕	๔๕.๑๗	๑๗.๑๐	๑๘.๗๐	๒๐.๓๓	๒๘.๕๙	๓๒.๒๒	๒๗.๙๑	๑๖.๘๕

